ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи **Кашкулоев Маҳмадназар Шарипович** дар мавзуи **«Мониторинги эпизоотологӣ ва эпидемиологӣ ва чораҳои мубориза бар зидди брутселлёзи қӯтосҳо** дар **Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон»**, ки барои **ҳимоя** ба шурои диссертатсионии **6Д. КОА-039** дар назди **Институти тибби ветеринарии Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон** барои дифои **дараҷаи илмии номзади илмҳои ветеринарӣ** аз рӯйи ихтисоси **4.3.2. Микробиологияи ветеринарӣ (вирусшиносӣ, эпизоотология, занбӯруғшиносӣ бо заҳрзанбӯруғшиносӣ, масуниятшиносӣ)** пешниҳод шудааст

1. Мубрамияти мавзӯи диссертатсия

Брутселлёз яке аз бемориҳои муҳими сироятии ҳайвонот ба ҳисоб рафта, аз сабаби хусусияти зоонозӣ ҳамзамон аҳаммияти калони эпидемиологӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дорад. Мубориза бар зидди ин беморӣ на танҳо масъалаи ҳифзи саломатии ҳайвонот, балки яке аз самтҳои муҳими таъмини амнияти озуқаворӣ ва ҳифзи саломатии аҳолӣ мебошад.

Мубрамияти мавзӯи интихобнамудаи Кашкулоев Маҳмадназар Шарипович пеш аз ҳама бо хусусиятҳои хоси чорводорӣ дар минтақаҳои баландкӯҳи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон вобаста мебошад. Қӯтос яке аз намудҳои асосии чорвои мутобиқшуда ба шароити сахти табиӣ-иқлимии ин минтақа буда, дар таъмини аҳолии ноҳияҳои баландкӯҳ бо маҳсулоти ғизоӣ, махсусан гӯшт ва шир, нақши муҳим дорад. Аз ин рӯ, пайдоиш ва паҳншавии бемориҳои сироятӣ дар популятсияи қӯтосҳо метавонад ҳам ба рушди қӯтоспарварӣ ва ҳам ба амнияти биологӣ ва саломатии аҳолӣ таъсири ҷиддӣ расонад.

Муаллиф дар асоси таҳлили маълумоти солҳои 2010–2024 нишон медиҳад, ки вазъи брутселлёз дар ВМКБ нисбат ба нишондиҳандаҳои миёнаи ҷумҳурӣ хусусиятҳои хоси худро дорад. Аз ҷумла, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин давра 4 637 724 сар чорвои калони шохдор таҳқиқ гардида, 6 674 натиҷаи мусбат ба қайд гирифта шудааст, ки 0,14%-ро ташкил медиҳад. Дар ВМКБ бошад, аз 374 470 сар ҳайвони таҳқиқшуда 2 050 натиҷаи мусбат муайян гардида, ҳиссаи онҳо 0,75%-ро ташкил медиҳад. Ин нишондиҳандаҳо зарурати таҳқиқоти амиқи эпизоотологӣ ва ташхиси мунтазами бемориро дар минтақа тасдиқ менамоянд.

Ҷанбаи дигари муҳими масъала аҳаммияти эпидемиологии брутселлёз мебошад. Дар солҳои таҳлилшуда дар ҷумҳурӣ 12 070 ҳолати брутселлёзи инсон ба қайд гирифта шуда, 3 175 ҳолат ба ВМКБ рост меояд. Аз ин лиҳоз,

омӯзиши гардиши сироят дар байни ҳайвонот, махсусан дар қӯтосҳо, бояд дар робитаи зич бо масъалаҳои саломатии аҳолӣ баррасӣ карда шавад.

Мубрамияти диссертатсия инчунин бо кам будани таҳқиқоти муосири махсус оид ба брутселлёзи қӯтосҳо дар ВМКБ асоснок мегардад. Тибқи маводи диссертатсия, баъди таҳқиқоти қаблии солҳои гузашта, аз ҷумла корҳои марбут ба солҳои 1960-ум, мониторинги комплексии муосири брутселлёзи қӯтосҳо дар минтақа муддати тӯлонӣ ба таври системавӣ анҷом дода нашудааст.

Аз ин рӯ, интихоби мавзӯъ саривақтӣ буда, дорои аҳаммияти назарраси илмӣ, эпизоотологӣ, эпидемиологӣ ва амалӣ мебошад.

2. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисоси интихобшуда

Мазмун ва самти таҳқиқоти диссертатсионӣ ба ихтисоси 4.3.2 – Микробиологияи ветеринарӣ мувофиқат менамояд.

Дар диссертатсия масъалаҳои эпизоотологияи брутселлёз, хусусиятҳои паҳншавии беморӣ дар популятсияи қӯтосҳо, ташхиси серологӣ, бактериологӣ ва молекулавӣ, муайян намудани намуд ва биовари ангезанда, инчунин омӯзиши ҷавоби иммунӣ ба ваксинаҳои асосёфта ба хайлҳои 19 ва 82 мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Ҷиҳатҳои мазкур ба самтҳои эпизоотология, микробиология ва масуниятшиносии ветеринарӣ мувофиқат намуда, мавзӯи диссертатсияро аз нигоҳи ихтисос асоснок менамоянд.

3. Ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот

Ҳадафи асосии диссертатсия аз муайян намудани вазъи эпизоотологӣ ва эпидемиологии брутселлёз дар қӯтосҳои ВМКБ, омӯзиши хусусиятҳои паҳншавии сироят ва таҳияи чораҳои самараноки ташхисӣ, пешгирӣ ва мубориза бар зидди он иборат мебошад.

Барои расидан ба ҳадафи гузошташуда муаллиф вазифаҳои мушаххасро муайян намуда, аз ҷумла динамикаи беморӣ дар ҳайвонот ва аҳолӣ, вазъи брутселлёз дар чорвои калони шохдор, натиҷаҳои мониторинги серологии қӯтосҳо, натиҷаҳои таҳқиқоти бактериологӣ ва молекулавӣ, инчунин ҷавоби масуният пас аз эмгузаронӣ бо хайлҳои 19 ва 82-ро омӯхтааст.

Ба назари ман, ҳадаф ва вазифаҳои гузошташуда бо мазмуни кори иҷрошуда мутаносиб буда, дар натиҷаҳои диссертатсия инъикоси худро ёфтаанд.

4. Ҳаҷм ва намояндагии маводи таҳқиқотӣ

Яке аз ҷиҳатҳои мусбати диссертатсия ҳаҷми назарраси маводи аслӣ мебошад.

Дар ҷараёни таҳқиқот:

- 3 127 намунаи зардоби хуни қӯтосҳо;
- 1 258 намунаи шир;
- 106 намуна барои таҳқиқоти бактериологӣ ва биологӣ;
- 41 изоляти *Brucella;*
- 40 сар қӯтоси ҷавон барои таҷрибаи муқоисавии ваксинавӣ

мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Чунин ҳаҷми маводи аввалия имконият додааст, ки масъалаи брутселлёз дар қӯтосҳои ВМКБ на танҳо дар асоси маълумоти алоҳида, балки бо истифода аз маҷмӯи далелҳои серологӣ, бактериологӣ ва молекулавӣ арзёбӣ карда шавад.

Муаллиф маводи таҳқиқотиро аз минтақаҳои гуногуни қӯтоспарварии ВМКБ ҷамъоварӣ намуда, натиҷаҳоро бо маълумоти мавҷудаи эпизоотологӣ ва эпидемиологӣ муқоиса кардааст.

5. Асоснокии методология ва усулҳои истифодашуда

Дар диссертатсия маҷмӯи усулҳои ташхисӣ истифода гардидааст, ки ба талаботи омӯзиши ҳамаҷонибаи брутселлёз мувофиқат менамояд.

Усулҳои серологӣ, аз ҷумла АРБ, АА, АПК, ТИФ ва реаксияи ҳалқаӣ бо шир, дар якҷоягӣ бо усулҳои бактериологӣ, биологӣ ва молекулавӣ истифода шудаанд.

Муҳим аст, ки муаллиф танҳо бо натиҷаи як усули ташхисӣ маҳдуд нашуда, барои тасдиқи ангезанда аз усулҳои бактериологӣ ва молекулавӣ низ истифода намудааст.

Коркарди маълумот бо истифода аз барномаҳои SPSS 26 ва Microsoft Excel анҷом дода шуда, усулҳои омории дахлдор, аз ҷумла меъёри χ^2, t-нишондоди Стюдент, регрессияи логистикӣ, сатҳи аҳаммияти $p<0,05$ ва фосилаи боваринокии 95% истифода гардидаанд.

Ин ҳолат эътимоднокии таҳлили натиҷаҳоро баланд мебардорад.

6. Навгонии илмии диссертатсия

Навгонии илмии кор аз чанд самти ба ҳам алоқаманд иборат мебошад.

Аввалан, дар шароити хоҷагиҳои қӯтоспарварии ВМКБ мониторинги комплексии брутселлёз дар давраи солҳои 2013–2022 гузаронида шудааст. Аз 3 127 намунаи зардоби хуни қӯтосҳо 340 натиҷаи мусбати серологӣ ба даст омадааст, ки 10,87%-ро ташкил медиҳад.

Ин натиҷа яке аз далелҳои асосии илмии мавҷудияти гардиши ангезандаи брутселлёз дар популятсияи қӯтосҳои минтақа мебошад.

Дуюм, тавассути таҳқиқи 1 258 намунаи шир 151 натиҷаи мусбат муайян гардидааст, ки 12,0%-ро ташкил медиҳад. Натиҷаҳои мазкур аҳаммияти истифодаи усулҳои иловагии ташхисиро ҳангоми мониторинги қӯтосҳои ширдеҳ нишон медиҳанд.

Сеюм, аз 106 намунаи маводи патологӣ ва дигар маводи ташхисӣ 41 изоляти *Brucella* ҷудо карда шудааст.

Аз байни 12 изоляти барои омӯзиши амиқ интихобшуда 8 изолят ба *Brucella abortus* ва 4 изолят ба *Brucella melitensis* мансуб дониста шудаанд. Таҳқиқоти молекулавӣ бо истифодаи *Bruce-ladder PCR* мансубияти намудии изолятҳои интихобшударо тасдиқ намудааст.

Чорум, омӯзиши муқоисавии ҷавоби масуният ба ваксинаҳои асосёфта ба хайлҳои 19 ва 82 дар шароити истеҳсолӣ яке аз бахшҳои муҳим ва амалии диссертатсия мебошад.

Натиҷаҳои таҷриба нишон доданд, ки дар гурӯҳи эмгузаронидашуда бо хайли 19 ҷавоби гуморалии масуният нисбат ба гурӯҳи хайли 82 дар аксари муҳлатҳои мушоҳида баландтар ва дарозтар нигоҳ дошта шудааст.

Аз ин рӯ, навгонии илмии диссертатсияро метавон ҳамчун таҳқиқоти комплексии эпизоотологӣ, эпидемиологӣ, микробиологӣ ва иммунологӣ оид ба брутселлёзи қӯтосҳо дар шароити махсуси баландкӯҳи ВМКБ арзёбӣ намуд.

7. Аҳаммияти назариявии диссертатсия

Натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф барои рушди донишҳои илмӣ оид ба эпизоотологияи брутселлёз дар қӯтосҳо аҳаммияти муайян доранд.

Таҳқиқот имконият медиҳад, ки хусусиятҳои паҳншавии сирояти дар шароити табиию иқлимии баландкӯҳ, системаи чорворонӣ ва хусусиятҳои қӯтоспарварӣ ба назар гирифта шаванд.

Муайян намудани изолятҳои намудҳои *B. abortus ва B. melitensis* дар маводи таҳқиқшуда низ аз нуқтаи назари микробиологӣ муҳим мебошад. Ин натиҷа зарурати истифодаи усулҳои комплексии ташхис ва назорати байтириро дар минтақаҳои қӯтоспарварӣ нишон медиҳад.

Ҷиҳати дигари назариявии кор омӯзиши динамикаи ҷавоби гуморалии масуният баъди эмгузаронии ибтидоӣ ва такрорӣ мебошад. Муқоисаи ду хайли ваксинавӣ маълумоти муҳимро оид ба давомнокии ҷавоби серологӣ дар қӯтосҳо фароҳам овардааст.

8. Аҳаммияти эпидемиологӣ ва иҷтимоии кор

Баҳои мусбати диссертатсияро махсусан аз мавқеи равияи эпидемиологӣ қайд кардан зарур аст.

Брутселлёз бемории зоонозӣ буда, мавҷудияти ангезанда дар ҳайвоноти хоҷагӣ метавонад барои аҳолии бо онҳо ё маҳсулоти онҳо алоқаманд хавфи эпидемиологӣ ба вуҷуд орад.

Муаллиф маълумоти ҳолатҳои брутселлёзи инсонро дар ҷумҳурӣ ва ВМКБ таҳлил намуда, зарурати робитаи байни хизматрасонии байторӣ ва тандурустиро таъкид мекунад.

Аз нуқтаи назари муқарризи расмӣ, ин равиши кор муҳим мебошад, зеро назорати брутселлёз танҳо дар доираи популятсияи ҳайвонот натиҷаи пурра дода наметавонад. Барои минтақаҳои қӯтоспарварӣ ҳамоҳангсозии чораҳои байторӣ, эпидемиологӣ, санитарӣ ва назорати маҳсулоти чорводорӣ аҳаммияти махсус дорад.

Аз ин лиҳоз, диссертатсияро метавон ҳамчун кори дорои унсурҳои муҳими муносибати «Як саломатӣ» арзёбӣ намуд.

9. Арзёбии натиҷаҳои серологӣ

Натиҷаи назарраси таҳқиқот муайян намудани 340 натиҷаи мусбати серологӣ аз 3 127 намунаи зардоби хун мебошад.

Муаллиф сатҳи 10,87%-ро барои натиҷаҳои мусбати серологӣ нишон медиҳад. Дар ин ҷо истифодаи мафҳуми «натиҷаи мусбати серологӣ» ё «серопозитивӣ» аз ҷиҳати илмӣ дурусттар буда, бояд аз мафҳуми «сироятёбии тасдиқшуда» фарқ карда шавад.

Натиҷаи серологӣ мавҷудияти антителаҳоро нишон медиҳад, дар ҳоле ки тасдиқи сироят метавонад тавассути маҷмӯи далелҳои серологӣ, бактериологӣ ва молекулавӣ анҷом дода шавад.

Дар диссертатсия истифодаи якчанд усули ташхисӣ имкон додааст, ки эътимоднокии арзёбии вазъи брутселлёз баланд бардошта шавад.

10. Арзёбии натиҷаҳои бактериологӣ ва молекулавӣ

Аз ҷиҳати илмӣ ва амалӣ қисми бактериологии диссертатсия арзиши махсус дорад.

Ҷудо намудани 41 изоляти Brucella аз маводи таҳқиқшуда ва минбаъд муайян намудани мансубияти намудӣ ва биоварии як қисми онҳо имконият медиҳад, ки вазъи микробиологии брутселлёз дар минтақа амиқтар арзёбӣ карда шавад.

Тасдиқи молекулавии изолятҳои интихобшуда бо *Bruce-ladder PCR* ҷиҳати муҳимми таҳқиқот мебошад.

Дар баробари ин, аз нуқтаи назари илмӣ дуруст мебуд, ки дар таҳрири ниҳоии матн аз истилоҳи «гузариши байнинамудии барангезанда» танҳо дар ҳолате истифода шавад, ки чунин интиқол бо таҳлили махсуси эпидемиологӣ ва эпизоотологӣ исбот шуда бошад. Худи муайян намудани намудҳои гуногуни *Brucella* дар маводи қӯтосҳо далели муҳими микробиологӣ мебошад, аммо барои хулосаи қатъӣ оид ба самти интиқоли сироят таҳқиқоти иловагӣ зарур шуда метавонад.

Ин эрод хусусияти методологӣ дошта, арзиши натиҷаҳои микробиологӣ ва молекулавии бадастомадаро коҳиш намедиҳад.

11. Арзёбии таҷрибаи ваксинавӣ

Таҳқиқоти муқоисавии ваксинаҳои асосёфта ба хайлҳои 19 ва 82 аз қисматҳои муҳимми кори диссертатсионӣ мебошад.

Муаллиф дар шароити истеҳсолӣ 40 сар қӯтоси ҷавонро ба ду гурӯҳ тақсим намуда, ҷавоби гуморалии масуниятро баъд аз эмгузаронии ибтидоӣ ва такрорӣ омӯхтааст.

Натиҷаҳои эмгузаронии ибтидоӣ нишон доданд, ки дар рӯзи 30 дар гурӯҳи хайли 19 бо АРБ ва АА 100%-ӣ ва бо АПК 80% натиҷаҳои мусбат ба қайд гирифта шудаанд. Дар гурӯҳи хайли 82 бошад, нишондиҳандаҳо мутаносибан 100%, 90% ва 55%-ро ташкил додаанд.

Дар рӯзи 60 дар ҳар ду гурӯҳ ҷавоби баланди серологӣ ба қайд гирифта шудааст.

Пас аз эмгузаронии такрорӣ низ бартарии ҷавоби гуморалии гурӯҳи хайли 19 мушоҳида шудааст. Масалан, дар рӯзи 181 нишондиҳандаҳои гурӯҳи хайли 19 мутаносибан 70%, 45% ва 55% ва дар гурӯҳи хайли 82 25%, 15% ва 15%-ро ташкил додаанд.

Натиҷаҳои мазкур нишон медиҳанд, ки дар шароити таҷрибаи гузаронидашуда хайли 19 ҷавоби гуморалии нисбатан баландтар ва устувортарро ба вуҷуд овардааст.

Ҳамзамон, аз нигоҳи илмӣ бояд таъкид кард, ки натиҷаҳои серологӣ пеш аз ҳама иммуногеннокӣ ва динамикаи ҷавоби гуморалиро нишон медиҳанд. Барои баҳодиҳии пурраи самаранокии эпизоотологии ваксина таҳқиқоти васеи саҳроӣ бо гурӯҳҳои калонтар ва мушоҳидаи беморӣ дар шароити табиӣ зарур мебошад.

12. Аҳаммияти амалии натиҷаҳо

Натиҷаҳои диссертатсия аҳаммияти амалии назаррас доранд.

Муаллиф дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот барои такмили системаи назорати брутселлёз дар қӯтосҳо як қатор чораҳоро пешниҳод менамояд.

Аз ҷумла:

- мониторинги мунтазами қӯтосҳо;
- истифодаи маҷмӯи усулҳои ташхисӣ;
- ташхиси ҳайвоноти воридшаванда;
- риояи талаботи карантинӣ;
- назорати ҳаракати ҳайвонот;
- муайян намудани манбаъ ва роҳҳои эҳтимолии воридшавии сироят;
- назорати ҳолатҳои исқоти ҳамл;
- ҷудо намудани ҳайвоноти шубҳанок;
- гузаронидани безараргардонии саривақтӣ;
- такмили барномаи эмгузаронӣ пешниҳод гардидааст.

Ин тавсияҳо барои хоҷагиҳои қӯтоспарварии ВМКБ ва мақомоти хизмати давлатии байторӣ аҳаммияти амалӣ доранд.

13. Натиҷаҳои татбиқи амалии таҳқиқот

Ҷиҳати мусбати дигари диссертатсия мавҷудияти натиҷаҳои дорои аҳаммияти методӣ мебошад.

Аз ҷумла, «Дастурамал оид ба омӯзиши эпизоотологияи канории брутселлёз», ки соли 2015 тасдиқ гардидааст, ва «Дастурамали методӣ оид ба тартиби гузаронидани ташхиси бактериологии брутселлёзи ҳайвонот», ки соли 2024 тасдиқ шудааст, аз ҷумлаи натиҷаҳои амалии вобаста ба самти таҳқиқот мебошанд.

Мавҷудияти чунин ҳуҷҷатҳои методӣ нишон медиҳад, ки натиҷаҳои кори илмӣ танҳо аҳаммияти назариявӣ надошта, метавонанд дар фаъолияти амалии сохторҳои дахлдори байторӣ ва озмоишгоҳҳо истифода шаванд.

14. Сохтор ва мазмуни диссертатсия

Диссертатсия дар ҳаҷми 175 саҳифаи матни компютерӣ таҳия гардида, муқаддима, чор боб, хулосаҳо, тавсияҳои амалӣ, рӯйхати адабиёт ва замимаҳоро дар бар мегирад.

Дар кор 12 ҷадвал, 14 диаграмма ва 14 расм истифода шудааст. Рӯйхати адабиёт аз 163 манбаъ иборат буда, аз ҷумла манбаъҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисиро дар бар мегирад.

Боби якум

Дар боби якум шарҳи адабиёти илмӣ оид ба таърихи омӯзиши брутселлёз, хусусиятҳои биологии ангезанда, эпизоотология, роҳҳои сироятёбӣ, ташхис, пешгирӣ ва мубориза бар зидди беморӣ оварда шудааст.

Муаллиф адабиёти ватанӣ ва хориҷиро таҳлил намуда, ҷойгоҳи қӯтосҳоро дар масъалаи брутселлёз баррасӣ кардааст.

Боби дуюм

Дар боби дуюм мавод ва усулҳои таҳқиқот баён шудаанд. Ҷойи гузаронидани таҳқиқот, объектҳо, ҳаҷми намунаҳо, усулҳои ташхис ва усулҳои коркарди оморӣ нишон дода шудаанд.

Ин қисмат имконият медиҳад, ки равиши методологии таҳқиқот ба таври возеҳ арзёбӣ карда шавад.

Боби сеюм.

Боби сеюм қисми асосии натиҷавии диссертатсия мебошад. Дар он натиҷаҳои таҳлили вазъи эпизоотологӣ ва эпидемиологӣ, мониторинги серологӣ, таҳқиқоти шир, бактериологӣ ва молекулавӣ, инчунин натиҷаҳои таҷрибаи ваксинавӣ оварда шудаанд.

Натиҷаҳои мазкур бо ҷадвалҳо, диаграммаҳо ва расмҳо тасвир гардида, барои арзёбии равандҳои омӯзишшуда маълумоти зарурӣ пешниҳод мекунанд.

Боби чорум

Дар боби чорум натиҷаҳои бадастомада бо маълумоти адабиёти илмӣ муқоиса гардида, аҳаммияти онҳо дар шароити ВМКБ шарҳ дода шудааст.

Муҳокимаи натиҷаҳо асосан мантиқӣ буда, робитаи натиҷаҳои шахсии муаллиф бо таҳқиқоти пешина нишон дода мешавад.

15. Саҳми шахсии довталаб

Аз таҳлили маводи диссертатсия бармеояд, ки саҳми шахсии Кашкулоев Маҳмадназар Шарипович назаррас мебошад.

Муаллиф дар муайян намудани самти таҳқиқот, ҷамъоварии қисми асосии маводи саҳроӣ, ташкили таҳқиқоти лабораторӣ, таҳлили натиҷаҳои бадастомада, коркарди омории маълумот ва таҳияи хулосаҳо иштироки мустақим доштааст.

Ҳаҷми зиёди маводи аввалия ва пайдарҳамии натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки диссертатсия дар асоси кори мустақилонаи илмӣ омода шудааст.

16. Интишороти илмӣ

Натиҷаҳои диссертатсия дар 12 кори илмӣ инъикос ёфтаанд, ки аз онҳо 8 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи Комиссияи олии

аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба нашр расидаанд.

Инчунин, вобаста ба натиҷаҳои таҳқиқот 2 дастурамали методӣ таҳия ва тасдиқ гардидааст.

Миқдор ва мазмуни интишорот нишон медиҳанд, ки натиҷаҳои асосии кори диссертатсионӣ дар шакли мақолаҳои илмӣ ба аҳли илм ва мутахассисони соҳа пешниҳод шудаанд.

17. Эродҳо ва тавсияҳои муқарризи расмӣ

Дар баробари арзёбии мусбати диссертатсия, барои такмили минбаъдаи он якчанд эрод ва пешниҳодро зарур мешуморам.

1.Дар шарҳи адабиёт маълумоти марбут ба таҷрибаи байналмилалии назорати брутселлёз дар қӯтосҳо дар баъзе минтақаҳои қӯтоспарварии Осиё метавонист муфассалтар таҳлил карда шавад.

2.Дар қисми таҷрибаи ваксинавӣ шумораи ҳайвоноти таҷрибавӣ нисбатан маҳдуд мебошад. Аз ин рӯ, натиҷаҳои бадастомадаро пеш аз ҳама ҳамчун нишондиҳандаи ҷавоби гуморалии масуният ва иммуногеннокии ваксинаҳо арзёбӣ кардан дуруст мебошад.

3.Дар баъзе ҷойҳои диссертатсия мафҳумҳои «натиҷаи мусбати серологӣ», «серопозитивӣ» ва «сироятёбӣ» ба ҳам наздик истифода шудаанд. Барои дақиқии истилоҳоти илмӣ тавсия мешавад, ки «серопозитивӣ» барои ҳолати мавҷудияти антителаҳо ва «сироятёбии тасдиқшуда» танҳо дар ҳолати мавҷудияти далелҳои мувофиқи лабораторӣ истифода карда шавад.

4.Ҳангоми тавсифи робитаи байни бемории ҳайвонот ва ҳолатҳои брутселлёзи инсон беҳтар аст, ки истилоҳҳои «робитаи эпидемиологӣ», «мутобиқати динамикӣ» ё «алоқамандӣ» истифода шаванд, агар таҳлили махсуси омории робитаи сабабӣ гузаронида нашуда бошад.

5.Дар баъзе хулосаҳо нишондодҳои солона ҳамчун хусусияти мавсимии беморӣ маънидод шуданашон мумкин аст. Барои исботи мавсимият таҳлили маълумоти моҳона ё мавсимии чандсолаи беморӣ зарур мебошад.

6.Дар қисми марбут ба натиҷаҳои биоварии изолятҳои *B. melitensis* бояд номи биоварҳо дар тамоми матн, ҷадвалҳо ва хулосаҳо пурра ҳамоҳанг карда шавад.

7.Барои баланд бардоштани арзиши амалии натиҷаҳо ҷойгир намудани харитаи муфассали эпизоотологии ноҳияи Мурғоб бо нишон додани нуқтаҳои ташхисшуда, мусбат ва манфӣ муфид мебуд.

Эродҳои зикршуда асосан хусусияти такмилдиҳанда ва методологӣ дошта, арзиши умумии илмӣ, навгонӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалии диссертатсияро коҳиш намедиҳанд.

18. Арзёбии умумии диссертатсия

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Кашкулоев Маҳмадназар Шарипович дар мавзӯи «Мониторинги эпизоотологию эпидемиологӣ ва чораҳои мубориза бар зидди брутселлёзи қӯтосҳо дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон» кори илмии мустақилона анҷомёфта буда, ба ҳалли яке аз масъалаҳои муҳими микробиология ва эпизоотологияи ветеринарӣ бахшида шудааст.

Муаллиф бо истифода аз маҷмӯи усулҳои муосири серологӣ, бактериологӣ, биологӣ ва молекулавӣ вазъи брутселлёзро дар байни қӯтосҳои ВМКБ омӯхта, сатҳи серопозитивӣ, хусусиятҳои микробиологии изолятҳо ва ҷавоби гуморалии қӯтосҳо ба ваксинаҳои хайлҳои 19 ва 82-ро муайян намудааст.

Аз ҷумла, муайян намудани 340 натиҷаи мусбати серологӣ аз 3127 намуна, ҷудо намудани 41 изоляти *Brucella* ва тасдиқи молекулавии изолятҳои интихобшуда натиҷаҳои муҳими илмии таҳқиқот мебошанд.

Арзёбии муқоисавии ваксинаҳои хайлҳои 19 ва 82 низ аҳаммияти амалӣ дошта, нишон дод, ки дар шароити таҷрибаи гузаронидашуда хайли 19 нисбат ба хайли 82 ҷавоби гуморалии нисбатан баландтар ва устувортар ба вуҷуд овардааст.

Муҳимияти корро инчунин равиши эпидемиологии он муайян менамояд. Муаллиф масъалаи брутселлёзи қӯтосҳоро дар алоҳидагӣ аз саломатии инсон баррасӣ накарда, онро дар заминаи умумии бемориҳои зоонозӣ ва зарурати ҳамоҳангсозии чораҳои байторию тиббӣ таҳлил намудааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот барои такмили мониторинги брутселлёз, ташхиси бармаҳал, назорати ҳаракати ҳайвонот, риояи чораҳои карантинӣ, назорати ҳолатҳои исқоти ҳамл ва такмили чораҳои пешгирӣ метавонанд истифода шаванд.

19. Хулосаи ниҳоии муқарризи расмӣ

Бо дарназардошти муҳимияти мавзӯъ, ҳаҷм ва сифати маводи таҳқиқотӣ, истифодаи маҷмӯи усулҳои муосири ташхисӣ, сатҳи навгонии илмӣ, саҳми шахсии муаллиф, аҳаммияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳо, интишори маводи диссертатсия ва татбиқи натиҷаҳои он, чунин мешуморам, ки диссертатсияи Кашкулоев Маҳмадназар Шарипович дар мавзӯи «Мониторинги эпизоотологию эпидемиологӣ ва чораҳои мубориза

бар зидди брутселлёзи қӯтосҳо дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон», пурра ба бандҳои 3.7 ва 3.8-и Шиносномаи номенклатураи ихтисосҳои илмии Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ихтисоси 4.3.2. Микробиологияи ветеринарӣ (вирусшиносӣ, эпизоотология, занбӯруғшиносӣ бо заҳрзанбӯруғшиносӣ, масуниятшиносӣ) мутобиқат мекунад.

Рисола ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35 ва 76–79, 81-и «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июли соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, пурра ҷавобгӯй мебошад.

Бо дарназардошти мубраммияти мавзуъ, сатҳи баланди иҷрои тадқиқот, навгониҳои илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ, инчунин асоснокии хулосаҳо, диссертатсияи Кашкулоев Маҳмадназар Шарипович сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ветеринарӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:
профессори кафедраи ҷарроҳӣ,
қобилагӣ ва табобатӣ Донишгоҳи
аграрии Тоҷикистон ба номи
Шириншоҳ Шоҳтемур
доктори илмҳои биологӣ, дотсент Ш. А.Турдиев
15.09.2026

Имзои Турдиев Ш.А.-ро тасдиқ менамоям.
Сардори шуъбаи таъминоти ҳуқуқӣ ва
кадрҳои ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур А.Х.Қурбонзода
15.09.2026

Суроғаи муассиса: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 146,
Тел: (992) 2243739, Email: rectortau31@mail.ru